

TANJA GOMIRŠEK*

Grof Sigismund Attems (1708–1758) v luči zapuščinskega inventarja

IZVLEČEK

Sigismund grof Attems (1708–1758) je bil ena najpomembnejših osebnosti na Goriškem sredi 18. stoletja. Na okrajnem glavarstvu je opravljal pomembne službe, zasebno pa se je posvečal študiju in pisanju leposlovja ter proučevanju starin in lokalne zgodovine. Na podlagi prikaza bivalne opreme, luksuznih predmetov, oblačil, knjig, umetniških del in bivališč, zabeleženih v inventarnem popisu, nastalem po njegovi smrti, bomo prikazali strukturo in vrednost njegovega premoženja. Izsledke bomo primerjali z razpoložljivimi študijami materialne kulture v Goriški grofiji ter na Kranjskem. Tako ga bomo premoženjsko in kulturno umestili v njegovo socialno in družbeno okolje.

KLJUČNE BESEDE

Sigismund grof Attems, umetniške zbirke, knjižnica, premoženje, zapuščinski inventar, 18. stoletje, Goriška

ABSTRACT

COUNT SIGISMUND ATTEMS (1708–1758) IN LIGHT OF HIS PROBATE INVENTORY

Count Sigismund Attems (1708–1758) was one of the most prominent personalities in Gorizia in the mid-eighteenth century. He held important positions in the district government and devoted much of his private life to erudition and literary writing, as well as to studying antiques and local history. The article discusses the structure and value of the count's property based on the presentation of the interior furnishings, luxury items, clothes, books, artworks, and residences listed in his posthumously compiled probate inventory. The comparison of the findings with other available studies of material culture in the County of Gorizia and in Carniola will shed light on Count Sigismund Attems's standing in his social and societal milieu in terms of his estate and cultural impact.

KEY WORDS

Count Sigismund Attems, art collections, library, estate, probate inventory, eighteenth century, Gorizia

* dr., muzejska svetovalka, Goriški muzej, Kromberk, Nova Gorica, tanja.gomirsek@goriskimuzej.si

UVOD

Sigismund grof Attems se je rodil 18. junija 1708 v Gorici kot prvi sin Janeza Franca grofa Attemsa¹ in Elizabete, rojene grofice Coronini-Cronberg. Po končanem študiju prava v Salzburgu ter kavalirskem potovanju po Italiji se je avgusta 1731 naselil v Gorici,² kjer je v naslednjih desetletjih zasedal pomembne položaje. Med letoma 1741 in 1747 je bil namestnik v Goriški grofiji, leta 1746 pa je prejel naziv pravega komornika.³ Po reformah Friderika Viljema grofa Haugwitzja je med letoma 1748 in 1753 kot deželni namestnik predsedoval deželnoglavarskemu sodišču.⁴ Aprila 1747 je bil izvoljen v prizivno sodišče (apelacijsko komoro) v Ljubljani, a je funkcijo zaradi zdravstvenih razlogov opravljal le mesec dni. Leta 1751 je bil imenovan za državnega svetnika.⁵ Zasebno se je posvečal študiju leposlovja, starin in zgodovine Goriške grofije. 16. februarja 1740 se je poročil z Marijo Jožefo grofico Lanthieri, s katero je imel dvanajst otrok.⁶ Pod vodstvom arhitekta Nicolòja Pacassija je dokončal gradnjo rodbinske mestne palače, v drugi polovici štiridesetih let 18. stoletja pa je dal zgraditi še novo podeželsko rezidenco v Podgori.⁷ Umrli je 19. marca 1758 v Gorici.⁸ Ob njegovi smrti je nastal izjemno podroben popis vsega njegovega imetja.⁹

Kot ugotavlja umetnostni zgodovinar Alessandro Quinzi, se je rodbina Attems med najpomembnejše rodbine v Goriški grofiji povzpela prav zaradi delovanja in zaslug Sigismunda Attemsa, saj jo je ta »povzdignil do take veličine, kot je ni dosegla v vseh preteklih časih«.¹⁰ Njegova služba tako na deželni kot državni ravni je v povezavi s krepitvijo gospodarske moči rodbine Sigismunda povzdignila v eno najvidnejših osebnosti na Goriškem. Posvečene so mu številne raziskave, ki obravnavajo razna področja njegovega delovanja.¹¹ Na položaj plemiča in njegove družine na

plemiški hierarhični lestvici so kazali tudi grb (plemiška stopnja), pečat, izobrazba in življenjski slog.¹² Ob Sigismundovi smrti je nastal obsežen inventarni popis, na podlagi katerega bomo v nadaljevanju obravnavali nekaj izbranih segmentov: knjižnico, novozgrajeni rezidenci, zbirko slik, Sigismundov oblačilni videz, opremo rezidenc ter luksuzne predmete. Oprema stanovanja ter materialna kultura plemičev sta bili vedno odvisni od finančne moči in okusa posameznika. »V vsakdanjem življenju je,« kot ugotavlja Maja Žvanut, »videz zelo pomembna kategorija: bivališča in njihova oprema, hrana, oblačila, življenjske navade, vedenje in delo. Vse to omogoča hitro in vidno razporejanje ljudi.«¹³

Analizirani sklopi Attemsovega inventarja, predstavljeni v članku, zapolnjujejo vrzel na področju poznavanja materialne kulture goriškega plemstva, kjer je tovrstnih raziskav malo. Za umestitev v širši prostor bomo strukturo Attemsovega premoženja ter delež luksuznih dobrin primerjali s podatki iz študij o kranjskem plemstvu¹⁴ ter raziskavami materialne kulture plemstva na Goriškem.

Popis ima diverzificirane ocene vrednosti premičnin in nepremičnin, kar kaže, da je inventarna komisija ocenjevala glede na znanje ter poznavanje premičnin in nepremičnin, saj so podobne imeli in kupovali tudi njeni člani sami. Inventarno komisijo sta sestavljala grofa Rudolf Coronini in Filip Rambard Strassoldo. Če so znanje in kompetence slednjega nekoliko slabše poznani,¹⁵ pa lahko za grofa Rudolfa Coroninija z gotovostjo zatrdimo, da je bil več kot kompetenten. Tudi sam je kot zgodovinar in politik iz obdobja razsvetljenstva¹⁶ nenehno širil svojo bogato knjižnico, v Kojskem je zgradil in z umetniškimi deli opremil novo cerkev ter svojo rezidenco. Deloval in živel je tako v Goriški grofiji kot na Dunaju¹⁷ ter bil v skladu s položajem in službami urejen in oblečen. Tako je bil gotovo seznanjen z vrednostjo oblek, stavb, opreme, knjig in umetniških del.

Popis Attemsovih premičnin je bil izveden na dva načina: po prostorih ter po posameznih kategorijah. Začne se s popisom po posameznih prostorih, pri čemer za izhodišče služi glavni salon v goriški palači, ostali prostori pa v odnosu do

1 Oče Janez Franc Attems je umrl 10. februarja 1721 (Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel*, str. 395).

2 Alessandra, Gli Attems Petzenstein, str. 6.

3 Quinzi, Rodbinske ambicije, str. 67.

4 Žontar, *Struktura uprave*, str. 45.

5 Quinzi, Rodbinske ambicije, str. 67.

6 Martina, Sigismondo Attems, str. 346.

7 Martina, Gli Attems Petzenstein, str. 6.

8 Schiviz von Schivizhoffen, *Der Adel Görz*, str. 399.

9 ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

10 Quinzi, Rodbinske ambicije, str. 67.

11 Quinzi, Rodbinske ambicije; Martina, Gli Attems Petzenstein; D'Attems, *Il vero autore*; Cossar, *La cultura goriziana*. Njegov pomen je razviden tudi iz zbornika *Abitare il '700* (Sgubin), kjer v okviru bralne kulture v Goriški grofiji z naslovom »Libri e lettori« Sigismundovo knjižnico prikaže Alberta Pettoello. Attemsovo novozgrajeno vilo v Podgori v arhitekturnem smislu predstavi Margherita

Azzi Visentini. Sigismund Attems pa se pojavlja še v drugih prispevkih, povezanih s kulturo bivanja v 18. stoletju.

12 Štuhec, O kranjskem plemstvu, str. 101.

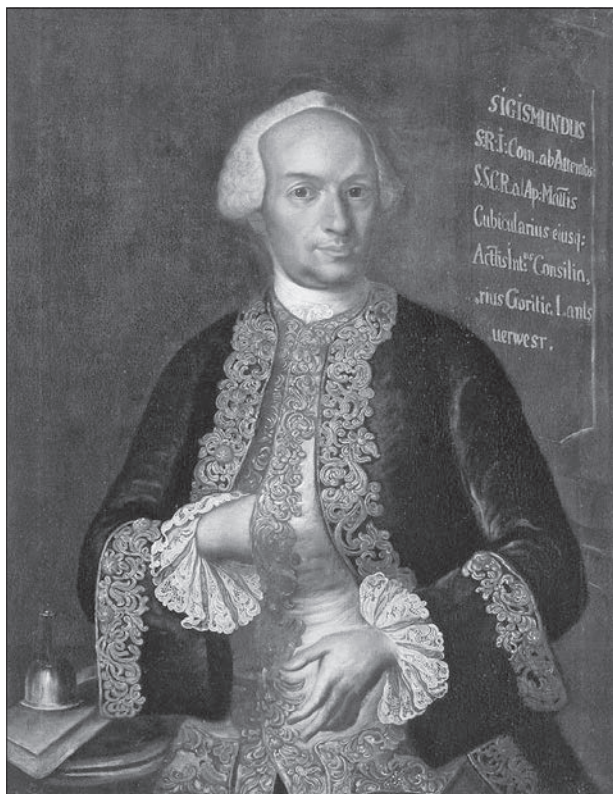
13 Žvanut, *Uvod*, str. 6.

14 Štuhec, *Besede, ravnanja*; Štuhec, O kranjskem plemstvu.

15 Czoernig (»*La Nizza Austriaca*«, 2, str. 600) navaja, da je bil pomemben deželni svetnik.

16 <https://www.dizionariobiograficodeifriulani.it/coronini-cronberg-rodolfo/>

17 Stasi, *Canto gli onor*, str. 7–63.

Portreta grofa Sigismunda Attemsa in njegove soproge Jožefe, roj. grofice Lanthieri (hrani: Narodna galerija, dovoljenje za objavo).

njega. Premični inventar, popisan po posameznih prostorih, vključuje pohištvo, delno svetila, zavese, umetniška dela, kuhinjsko posodo, orodje, živali in zaloge. Posamezne izbrane kategorije zajemajo srebrnino, porcelan, majoliko, baker, kositer, medenino, železo, obleke, perilo, ostalo hišno perilo ter knjige. Sumarno je popisan tudi hišni arhiv, ki pa ga niso ocenili.

KNJIŽNICA IN KNJIGE

Knjiga (oziroma njeno lastništvo) v preteklosti ni bila le odraz premožnosti, temveč je imela tudi simbolni pomen, povezan z izobrazbo in razgledanostjo. Štuhec za sredino 17. stoletja ugotavlja, da »knjiga ni bila nepogrešljiva spremljevalka plemiškega vsakdana in branje ni bilo tista aktivnost, ki bi plemiče izrazito zaposlovala«. ¹⁸ To se je v naslednjih desetletjih že spremenilo. Knjige so bile v plemiških bivališčih sredi in konec 18. stoletja ne samo okras, temveč tudi pomemben del inventarja. ¹⁹ Branje in bralno kulturo lahko označimo kot eno od številnih dejavnosti, ki je sredi 18. stoletja plemstvu zapolnjevala dneve. ²⁰ Iz pisma Sigismunda Attemsa opatu Pietru Metastasiu je razvidno, da je branje zanj pomenilo

tako preživljanje prostega časa kot pridobivanje podatkov in znanja. ²¹ Knjige in knjižnice, kjer so lahko posamezniki nabirali svoje znanje, so bile privilegij plemstva oziroma premožnih posameznikov. V inventarjih so knjige popisali v ločeni rubriki, tako kot srebrnino, porcelan in oblačila. Na območju Goriške grofije so jih pogosto ocenili in navedli skupno vrednost glede na jezik, ²² v katerem so bile izdane. Drugi, kot je inventar Sigismunda Attemsa, pa vsebujejo celoten popis s cenitvijo vsakega izvoda. Cenitev lahko presodimo kot realno, saj je v inventarni komisiji, kot omenjeno, sodeloval grof Rudolf Coronini, ki je tako izdajal kot kupoval knjige. ²³

Knjižnica v mestni palači Attemsov je bila poseben prostor, opremljen z omaro in knjižnimi policami. V njej so bile knjige ocenjene na 524 goldinarjev in 20 krajcarjev. Naštejemo lahko

¹⁸ Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 84.

¹⁹ Dular, *Grajske knjižnice*, str. 530.

²⁰ Pettoello, *Libri e lettori*, str. 239.

²¹ V pismu grofici Petazzi pa je zapisal, da [...] bi se želel naslednji dan ob 9h, prej kot običajno, umakniti v Podgoro, da bi imel več prostega časa za gibanje, branje, da bi preletel nekaj strani s kakšno genialno malenkostjo in še več razmišljal o ljudeh iz preteklosti ... (ASG, Archivio Coronini Cronberg, Atti e documenti, b 306, f 821, pismo S. Attemsa Pietru Metastasiu 23. 8. 1756, pismo grofici Petazzi 16. 7. 1756).

²² Taka sta inventarna popisa Rudolfa Coroninija in Friderika Tadeja Lanthierija (ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, busta 119, filza 300, b. 145, f. 329).

²³ Stasi, *Canto gli onor*, str. 16, 18.

450 knjižnih naslovov.²⁴ Poleg te je bila na Goriškem kot večja in kvalitetna prepoznana Lanthierjeva knjižnica, ki jo je leta 1728 hvalil Antonio dall'Agata²⁵ ter ocenil, da vsebuje bogato in vsestransko gradivo. Nekoliko manjšo knjižnico kot Attems je imel duhovnik Francesco Brandolini. Po popisu leta 1763 je štela 243 enot.²⁶ Okoli 100 del pa je štela knjižnica leta 1785 umrlega grofa Antonia Raimonda Strassolda iz Villanove.²⁷ Nekoliko manjša, pa vendar omembe vredna je bila knjižnica baronov Degrazia, ki je leta 1776 štela okoli 60 del.²⁸

Za primerjavo ter umestitev pomena in velikosti Attemsove knjižnice s tistimi na Kranjskem sta pomembni raziskavi Marka Štuhca, ki analizira inventarje med koncem 17. in v prvi polovici 18. stoletja, ter Bogdana Šteha, ki zajame tiste s konca 18. stoletja. Knjige so bile v raziskavi Marka Štuhca zabeležene v 57,6 % vzorca oziroma v 76 inventarjih; vseh jih je bilo 8633, v povprečju je bilo v vsaki knjižnici 113 knjig. Štuhec ugotavlja, da je bila sredi 18. stoletja velika knjižnica tista z več kot 100, zelo velika pa tista z več kot 200 knjigami.²⁹ V raziskavi Bogdana Šteha, ki se osredotoča na plemiške inventarje s konca 18. stoletja, je imelo le pet plemičev popisane knjižnice z več kot 300 knjigami, sicer pa v vzorcu prevladujejo tiste, ki hranijo med 10 in 50 knjig.³⁰ V inventarnem popisu leta 1760 umrlega Franca Henrika barona Raigersfelda je bilo navedenih okoli 2000 knjig, ki so bile skupaj ocenjene na 400 goldinarjev. Raigersfeld jih je imel dvakrat več kot grof Ursini-Blagaj, vendar so bile po ocenjeni vrednosti na tretjem mestu.³¹ Za drugo polovico 18. stoletja imamo tudi informacije o bogati knjižnici ljubljanskega knezoškofa Janeza Karla grofa Herbersteina, ki je obsegala 995 del. Njena vrednost je bila ocenjena na 1322 goldinarjev in 38 krajcarjev.³² Attemsova knjižnica je bila očitno ena največjih v takratnem goriškem delu Goriško-Gradiške grofije, ni pa bila med največjimi v primerjavi s kranjskimi. Knjižnica, katere sestavo je analiziral Albert Pettoello, kaže Sigismunda Attemsa kot tipičnega predstavnika »evropske« kulture 18. stoletja. V njej se je poučil o znano-

sti, politiki, zgodovini, klasičnih piscih, literaturi, teologiji, sodobni politični ureditvi in pravu;³³ tako ga lahko po mnenju že omenjene Alberte Pettoello uvrstimo med osebe, ki se zanimajo za razsvetljske ideje, saj v popisu najdemo tudi dve Voltairovi deli.³⁴

PLEMIŠKE REZIDENCE

Plemiške rezidence so imele funkcijo tako bivališča kot reprezentančnega prostora, ki je kazal premožnost, okus in razgledanost lastnika. V Goriški grofiji se je po ugotovitvah raziskovalcev »začel razcvet gradbene dejavnosti v mestu in na deželi po koncu t. i. gradiške³⁵ vojne. Gradnja in oprema bivališč v smislu razkošja se je v 18. stoletju še stopnjevala.«³⁶ O vrednosti bivališč plemstva Goriške grofije ni veliko raziskav. Najdražje in najbolj opremljene so bile stalne rezidence, ne glede na to, ali so stale v mestu ali na podeželju. Gradnja Attemsove nove mestne rezidence, ki se je začela že generacijo ali dve pred njim,³⁷ se je zaključila s Sigismundom leta 1744 oziroma 1745.³⁸ Ob njegovi smrti je bila v inventarnem popisu opisana takole: »Sestavlja jo 12 sob in 7 sob v mezaninu, poleg teh še kuhinja, shramba, salon, podhod, žitna kašča, klet z dvema sobama zgoraj ter hlev, vrt in dvorišče.« Z odbitim davkom je bila ocenjena na 19.361 goldinarjev in 6 krajcarjev.³⁹ Iz popisa je razvidno, da ocena vrednosti obsega stavbo s stavbnim pohištvom, ne pa tudi premičnin. Te so popisane in ocenjene v rubrikah, ki sledijo. V končnem sumarnem seštevku premoženja se vrednosti premičnin prištevajo vrednosti stavbe, v kateri jih komisija popisuje. Premičnine so bile popisane v vseh navedenih prostorih, razen v treh prostorih v mezaninu. Sklepati je mogoče, da so bili to prostori, v katerih je bival Sigismundov brat Ludvik,⁴⁰ in da je bila njihova oprema njegova last.

Vrednost Sigismundove mestne hiše se približuje najvišje ocenjeni plemiški stavbi na Kranj-

24 ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

25 Dall'Agata, *Gorizia in giubilo*, str. 60–61.

26 Pettoello, *Libri*, str. 242.

27 Knjižnica je v 19. stoletju očitno narasla, saj je Spessot leta 1934 poročal, da je štela 400 enot (Spessot, *Libri, manoscritti*, str. 75–130).

28 Pettoello, *Libri*, str. 240.

29 Štuhec, *O kranjskem plemstvu*, str. 106.

30 Šteh, *Zapuščinski inventarji*, str. 137.

31 Štuhec, *Besede, ravnanja*, str. 239.

32 Dular, *Knjižnica knezonadškofa*, str. 262–263.

33 Pettoello, *Libri*, str. 240–242.

34 Pettoello, *Libri*, str. 242.

35 Vojna, ki je potekala v letih 1615–1617, ima več imen: »uskoška« (Marušič, *Brda in državne*, str. 118), gradiška ali druga habsburško-beneška vojna (Makuc, *Vojna na meji*, str. 112).

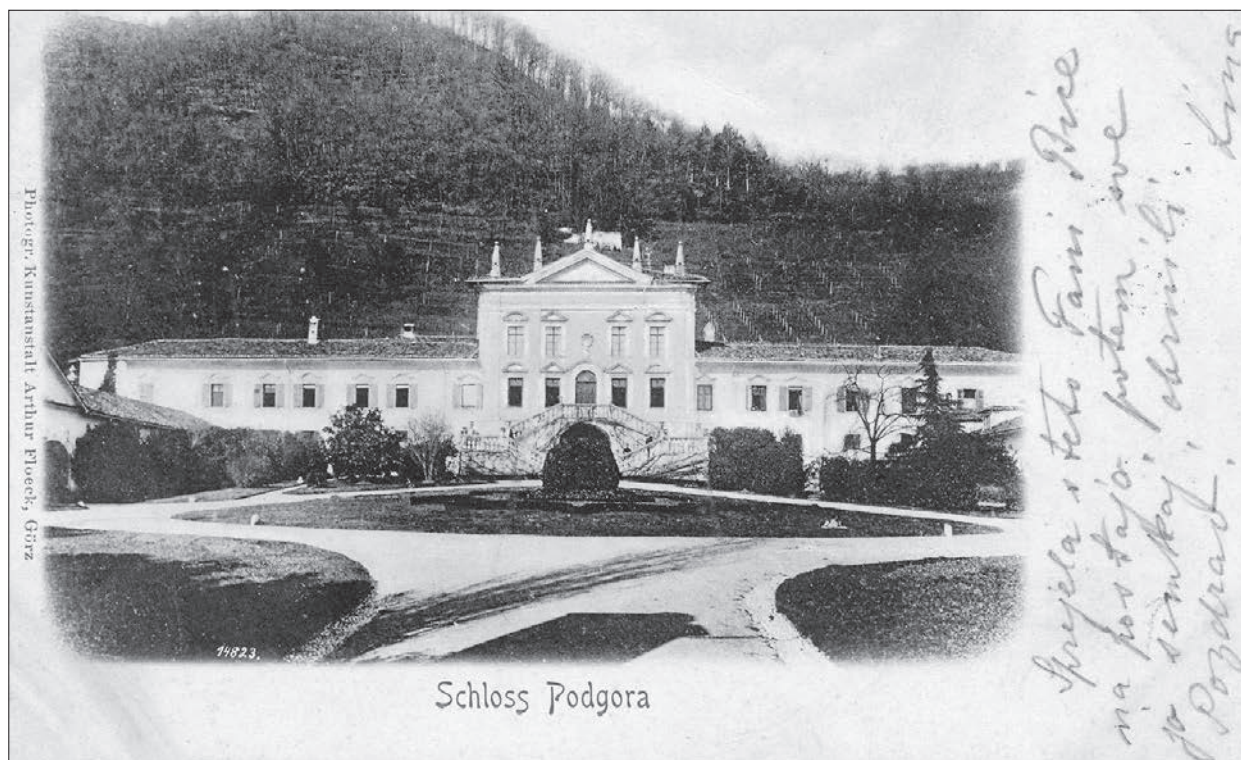
36 Seražin, *Vile*, str. 28.

37 Alessandra Martina (Gli Attems, str. 5) predvideva, da je z gradnjo verjetno začel že Sigismundov ded.

38 Quinzi ugotavlja, da je že ob ustanovitvi Akademije filomeletov leta 1744 odstranil zidarske odre, vendar je dejanski zaključek del dokumentiran z namestitvijo grobovnega štita na fasado nad vhodom leta 1745 (Quinzi, *Rodbinske ambicije*, str. 67–68).

39 ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

40 Ob smrti Ludvika Attemsa je zabeleženo, da je popis nastal v Attemsovi mestni rezidenci v Gorici (ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271, a-25).

Attemsova podeželska vila v Podgori na razglednici pred prvo svetovno vojno (hrani: Goriški muzej, zbirka razglednic).

skem, in sicer Raigersfeldovi hiši v Ljubljani, ki je bila leta 1760 ocenjena na 20.000 goldinarjev.⁴¹ Za omenjeno Raigersfeldovo rezidenco sta bili najvišje ocenjeni hiši pravnik dr. Puechenthala, v višini 9700 goldinarjev, in Werthova hiša, ocenjena na 7000 goldinarjev.⁴² Poznanih je še nekaj vrednosti plemiških bivališč v drugi polovici 18. stoletja, ki jih v svoji obširni raziskavi podaja Majda Smole.⁴³ Leta 1780 je Maksimilijan baron Raigersfeld kupil Galetov grad v Zgornji Šiški za 5300 goldinarjev, Franc Anton baron Buset je leta 1782 za grad Boštanj odštel 2268 goldinarjev, za posestvo Slatnik pa 3830 goldinarjev.⁴⁴ Za graščinsko poslopje Slap pri Vipavi je bila leta 1798 na dražbi postavljena izklicna cena 8212 goldinarjev.⁴⁵ Večina cen, navedenih v knjigi Majde Smole, pa obsega vrednost celotnega gospodstva in jih zato ne moremo uporabiti za primerjavo. O vrednosti in velikosti bivališč plemstva na Goriškem zaenkrat ni zaokrožene študije. Dunajski profesor Benedikt Franc Hermann je leta 1780 ob obisku Goriške grofije ugotavljal, da sta v Gorici

izstopali rezidenci obeh vej grofov Attems,⁴⁶ kar nas napeljuje na domnevo, da je bila nova mestna rezidenca Sigismunda Attemsja ena najlepših in najiminitnejših v mestu.

Attemsova nova podeželska vila je bila postavljena v neposredni bližini Gorice ter povezana z večjo zaokroženo zemljiško posestjo v Ločniku, Podgori in Dolnjem Cerovem. Zasnovana je bila v skladu s takratnim idealom, ki je priporočal bivanje na deželi.⁴⁷ Ocenjena je bila na 6611 goldinarjev. Njena gradnja se je nadaljevala še v času njegovega naslednika, zato lahko sklepamo, da je imela konec 18. stoletja večjo vrednost. Poleg kleti in mastilnice⁴⁸ jo je ob Sigismundovi smrti sestavljalo 12 prostorov ter je po vrednosti in njihovem številu prekašala prvotno⁴⁹ mestno rezidenco. Inventar je bil tu popisan v vseh prostorih.

⁴⁶ Weigl, *La nobiltà goriziana*, str. 216.

⁴⁷ S tega vidika lahko torej rečemo, da je Sigismund dosledno upošteval Scamozzijevo razpravo *Dell'idea della architettura universale*, ki jo je predstavila Helena Seražin. V razpravi je Scamozzi priporočal življenje v primestni hiši ali vili, ki ni preveč oddaljena od mesta, tako da lahko v njej udobno, brez prevelikega truda in nejevolje, nadziramo dejavnosti (Seražin, *Vile*, str. 21).

⁴⁸ Mastilnica oziroma *folador* je bil prostor, namenjen stiskanju grozdja (Pirone, *Il nuovo*, str. 329).

⁴⁹ Prejšnja Sigismundova rezidenca je bila ocenjena na 900 goldinarjev (Quinzi 2001: 67). Bila je bistveno manjša, saj jo je sestavljalo osem prostorov ter še dva salona, žitna kašča, klet, dvorišče in hlev (ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271).

⁴¹ Nekoliko nižja je bila njena knjigovodska vrednost, ki je znašala 15.000 goldinarjev (Kos, *V službi*, str. 135).

⁴² Štuhec, *Besede, ravnanja*, str. 238.

⁴³ Smole, *Graščine*.

⁴⁴ Smole, *Graščine*, str. 41, 95, 448.

⁴⁵ Poslopje je kupil Friderik pl. Pessler (Smole, *Graščine*, str. 439).

UMETNIŠKA DELA

Utrjevanju družinskega prestiža sta služila tudi oprema in okrasje rezidenc. Sigismund Attems se je na kavalirskem potovanju⁵⁰ gotovo seznanil z novimi smermi v umetnosti. Domov se je vrnil z izoblikovanim umetnostnim okusom, ki ga je v stiku z arhitekti, umetniki in intelektualci še izpopolnil. 18. stoletje je na Goriškem znano kot zlato stoletje naročništva, h kateremu je pripomogel tudi gospodarski razcvet v drugi četrtini 18. stoletja.⁵¹ To se kaže tudi na opremi Sigismundove mestne in podeželske rezidence. Umetnostni zgodovinar Saša Quinzi je Sigismundova naročila umetniških del prikazal kot eno od strategij, kako povzdigniti pomen lastne rodbine.⁵² V inventarni komisiji, ki je popisala premoženje grofa Sigismunda Attemsa, ne najdemo izvedenega cenilca. Sklepati je mogoče, da komisija ni čutila potrebe po izvedencu kot pri goriški umetniški zbirki družine Lanthieri.⁵³ Pomislek, da so nepoznavalci slike cenili glede na stanje okvirja, velikost, nosilce ter slikarsko tehniko, medtem ko so jih slikarji ocenili glede na dejansko kvaliteto, bi bil na mestu, če ne bi dobro poznali enega od članov komisije, že omenjenega Rudolfa Coroninija, ki je kot izjemno izobražen ter poznan mecen in naročnik⁵⁴ gotovo znal oceniti vrednost umetniških del v Attemsovi zapuščini. Pri vrednotenju je bil komisarjema v pomoč družinski arhiv rodbine Attems, v katerem je Sigismund Attems hranil številne dokumente, povezane z nakupi zemljišč, prenovi, gradnjo in opremo rezidenc. Inventarni popis prinaša seznam arhiviranih dokumentov s kratkim opisom vsebine ter pogosto datumom.

Stene prostorov, ki funkcionirajo kot ozadje pohištva, so bile okrašene z umetniškimi deli. Značilno je tudi, da imajo nekatere slike pridane svečnike, ki razsvetlujejo tako umetniško delo kot prostor. V salonu mestne rezidence so stene krasile štiri velike slike z zgodovinskimi motivi, dva portreta družinskih članov, družinsko drevo⁵⁵

ter osem krajin z okvirji. Salon je bil dopolnjen še s kapelo, ki jo je krasil oltar z oltarno podobo. V salonu vile v Podgori je bilo na ogled 14 družinskih portretov s črnim okvirjem in kovinskimi vložki, ocenjenih na 30 goldinarjev. Najvišje, na 10 goldinarjev, je bila ocenjena slika Kristusa. V podeželski vili v Podgori je bilo skupaj z grafičnimi listi 157 del. Od tega je popisanih 25 grafik ali bakalavreatskih⁵⁶ tez v okvirjih. V Gorici je bilo skupaj z grafičnimi listi popisanih 129 del, od teh je bilo osem uokvirjenih. Večina v obeh domovanih inventariziranih del ima popisano motiviko, nima pa opisane likovne tehnike ali nosilca; pri nekaterih je opisan tudi okvir. Tudi za Attemsovo rezidenco je veljalo pravilo,⁵⁷ da je skoraj vsaka soba imela vsaj eno delo z versko tematiko (Kristus, svetniki, Marija), v prostorih, do katerih je imela dostop tudi javnost, pa so obesili družinske portrete ter družinska drevesa. Grof Sigismund Attems je imel v novi rezidenci v Gorici v sobi poleg glavnega salona tudi dva portreta cesarja Karla VI. in njegove soproge, kar kaže na njegovo občutje pripadnosti cesarju in Habsburški monarhiji.⁵⁸ V mestu, središču družabnega življenja, najdemo dela večje vrednosti. V goriški rezidenci je izstopal še alabastrni kip sv. Nikolaja v steklu in s pozlačenim okvirjem, vreden 24 goldinarjev. Osem grafičnih listov in likovno delo brez okvirja majhne vrednosti je viselo tudi v podeželski hiši v Cerovem.⁵⁹

Za primerjavo: svetokriški grad je ob smrti grofa Kristijana Attemsa leta 1755 hranil 382 umetniških del ter dragocene gobeline. Vrednost umetniških del brez gobelinov je znašala 522 goldinarjev in 39 krajcarjev. Sredi 18. stoletja sta nastala tudi popisa umetniških del v devinskem gradu in štivanski palači, ki sta bila v lasti Janeza Filipa della Torreja. V gradu v Devinu je bilo 187 slik, v Štivanu pa 128.⁶⁰

Po mnenju umetnostne zgodovinarke Tine Košak lahko kot velike klasificiramo zbirke s 100 in več slikami. Take zbirke so se na Kranjskem in Štajerskem pojavile šele v devetdesetih letih 17. stoletja, njihovo število pa je do sredine 18. sto-

50 Italija je na Sigismunda naredila močan vtis, saj je tu ostal od oktobra 1730 do avgusta 1731, ko se je naselil v Gorici (<https://www.dizionariobiograficodefriulani.it/attems-d-sigismondo/>).

51 Martelanc, Nel castello, str. 101; Šerbelj, Slikar Antonio dall'Agata, str. 365.

52 Quinzi, Rodbinske ambicije, str. 65–78.

53 ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, busta 145, filza 329.

54 Stasi, Canto gli onor, str. 57.

55 Del ponosa plemiških družin so bili njihovi predniki, zato so ena najbolj ocenjenih del družinska drevesa (o tej tematiki več v Vidmar, Rodovnik Auerspergov, str. 239–266). To je vidno tudi pri inventarju Sigismunda Attemsa: na 8 goldinarjev ocenjeno družinsko drevo je viselo v salonu, drugo, ocenjeno na 6 goldinarjev, pa v »prvi sobi v mezaninu« na desno. Staro družinsko drevo,

ocenjeno na 1 goldinar, je viselo v eni od spalnic (ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271).

56 Gre za naznanila, s katerimi so v »akademske svetlo javno naznanili vsebino oz. teme zagovorov ob zaključku študija. Natisnjena so bila v več izvodih in so jih študentje razdelili med sorodnike, znanke ter pokrovitelje« (Pascoletti Malni, *Ex universa*, str. 11–12).

57 Šteh, *Inventarji*, str. 153–154.

58 Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 99–101; Šteh, *Inventarji*, str. 154.

59 ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

60 Martelanc, Nel castello, str. 104.

letja naraščalo.⁶¹ Na tej podlagi lahko zbirko Sigismunda Attemsa opredelimo kot veliko, vendar ne izstopajočo.

OBLAČILA IN PREVOZNA SREDSTVA – ZASEBNO-JAVNA PODOBA

Oblačila predstavljajo lastnikovo javno in zasebno podobo. Oblačilni videz je bil odvisen od premožnosti posameznika. Razlike so bile v materialih, okrasju in s tem povezani vrednosti oblačila ter številu kosov, ki si jih je posameznik lahko privoščil. Vrednost oblačil pokojnega Sigismunda Attemsa je bila ocenjena na 226 goldinarjev, vrednost hišnega ter osebne perila pa na 351 goldinarjev in 5 krajcarjev. Med hišnim perilom so navedeni posteljina, prti, prtički in brisače. Med osebnim perilom najdemo srajce, spalne srajce, nočne čepice, robčke, nogavice, rute in ovratnike. Navedenih je veliko kompletov oziroma oblek, ki so jih sestavljale hlače, telovnik in suknjič. Pokojni Sigismund je imel veliko kosov oblačil z vrvičastimi zankami zlate barve.⁶² Tak način zapenjanja so imeli med drugim suknena obleka kremne barve s pripadajočo flanelasto spodnjo suknjo, suknjen plašč olivne barve, plašč iz kamelota in suknena spodnja suknja.⁶³ Veliko kosov je imelo zlato ali srebrno vezenino.⁶⁴ Popis nadalje navaja rabljeno turkizno obleko, okrašeno z zlatom, s pripadajočo spodnjo suknjo iz potiskane flanele, flanelasto spodnjo suknjo kremne barve z zlato vezenino, raševinasto spodnjo suknjo, obšito z zlatimi resami, spodnjo suknjo iz zelene svile z zlato vezenino, z zlatom obšito sukneno obleko kostanjeve barve, spodnjo suknjo iz bele svile in zlato vezenino, plašček iz zelenega kamelota z zlatimi pikicami, turkizno svileni spodnjo suknjo s srebrno čipko ter s srebrno nitjo sešito staro spodnjo suknjo. Imel je še klobuk s srebrno ter drugega z zlato obrobo. Andreja Vrišer ugotavlja, da so ravno pozlačene obrobe, okraski in čipke obleko močno podražili.⁶⁵ Attemsovo premožnost kažeta svileni spalni obleki, ki ju je imel poleg šestih »navadnih« nočnih srajc. Ponoči se je pokrival z 20 sicer že izrabljenimi nočnimi če-

picami.⁶⁶ Imel je tudi 20 svilenih robcev, ki so se na Slovenskem v večjem obsegu uveljavili prav v 18. stoletju.⁶⁷ Raziskovalec zgodovine oblačilne kulture na Slovenskem Angelos Baš je oblačilne materiale razvrstil v tri kategorije. Uporaba najboljših (svila, škrlat, kamelot, žamet) izkazuje bogastvo, ki je bilo temelj družbenega ugleda.⁶⁸ Iz takšnih je polovica Attemsovih vrhnjih oblačil. Druga polovica materialov je spadala v razred srednje kakovosti.⁶⁹ To sta bila v manjši meri flanela ter v večji meri povsod razširjeno in pogosto uporabljeno sukno. Tudi barve oblačil kažejo, da je bil Attems v koraku z modnimi smernicami evropskega plemstva.⁷⁰ Tradicija temnih barv in odtenkov je pod vplivom španske mode prevladovala v prejšnjih stoletjih in je bila značilna za meščansko nošo tudi v obravnavanem obdobju. Med plemiči sta črna in bela po pogostosti sicer prevladovali, vendar so od 17. stoletja dalje začeli nositi oblačila različnih barvnih odtenkov.⁷¹ Iz Attemsovega popisa je razvidno, da je imel oblačila različnih barv in odtenkov. Približno tretjina oblačil, med njimi tudi nekaj kompletov, hlač in sukenj, je bila črne barve. Za dobrih 22 % oblačil barva ni definirana, vendar bi glede na materiale (kamelot, sukno), iz katerih so bila izdelana, lahko sklepali, da so prav tako bila temne oziroma črne barve. Preostala polovica oblačil je bila različnih barv: od kremne do modre, turkizno modre, zelene in škrlatne. Zunanja podoba, ki jo je vzdrževal Attems, kaže tako na njegovo premožnost kakor tudi na človeka, aktivnega v javnem življenju in oblečenega v skladu z modnimi trendi.

Tudi prevozna sredstva, s katerimi se je pojavil v javnosti, izkazujejo njegovo bogastvo. V Gorici v hlevu so ga čakali štirje konji in še dva druga, ki so jih vpregali tudi v voz. Oprema za jahanje je obsegala šest kompletov. Na dvorišču je stala stara kočija za štiri osebe, vredna 40 goldinarjev, in še druga, manjša, ocenjena na 20 goldinarjev. V podhodu sta bili spravljene luksuzna kočija, vredna 160 goldinarjev, ter kočija, ki jo je dal na uporabo bratu Ludviku, vredna 100 goldinarjev.⁷²

61 Košak, *Žanrske upodobitve*, str. 14, 18.

62 Oblačila so imela na sprednjem levem delu zlate vrvice, ki so desno sprednjo polovico spenjale z gumbi. Izraz vrvičaste zanke je pri opisovanju obleke na portretu Jožefa Attemsa uporabila Andreja Vrišer (V pudru, str. 361).

63 [...] Abito di pano con allamari d'oro con sottoveste di felpa cremino..., [...] Velata di pano color d'oliva con allamari d'oro usato..., [...] Sottana di pano con allamari d'oro.... (ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271).

64 Okraski in zlate vrvice so iz moške mode izginili po letu 1791 (Kalakovič, *Oblačilna kultura*, str. 13).

65 Vrišer, V pudru, str. 369.

66 ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

67 V novem veku je bila raba robcev omejena na italijanske renesančne dvore in se je v 16. stoletju razširila na višje plasti prebivalstva Srednje Evrope (Baš, *Oblačilna kultura*, str. 162).

68 Baš, *Oblačilna kultura*, str. 58–59.

69 Baš, *Oblačilna kultura*, str. 57.

70 Šteh, *Zapuščinski inventarji*, str. 102.

71 Sandgruber, *Die Anfänge*, str. 289.

72 Vse kočije so zelo skopo opisane in za vse je uporabljen enak izraz carozza: carozza vecchia di quattro, carozza di Galla, carozza del conte Lodovico. Razlike med njimi lahko ugotavljamo le na podlagi opredelitve stara oziroma gala ter njihove ocenjene vrednosti (ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271).

Moška svečana obleka s konca 18. stoletja (last »Fondazione Palazzo Coronini Cronberg, Gorizia«, dovoljenje št. 1003/X.3).

Inventarni popis nas postavi pred zagato, če bi želeli ugotoviti, s kakšnim nakitom in drugim dragocenim okrasjem se je ponašal grof Sigismund Attems. V tem pogledu ni bil popisan niti en sam kos. Prav tako ni bil popisan nobene par obutve. Šteh⁷³ ugotavlja, da se nekaterim komisarjem obutev ni zdela vredna zapisa. Zakaj so pri popisu premoženja grofa Attemsa izpustili to pomembno komponento oblačilnega videza, še ni dokončno pojasnjeno. Enako velja za dragoceni nakit in galanterijo.

POHIŠTVO IN OPREMA STANOVANJA

Za razvoj notranje opreme stanovanj na Goriškem je pomemben položaj Gorice, ki se nahaja na stičišču nemškega (avstrijskega) in beneškega (italijanskega) kulturnega vpliva. V začetku 18. stoletja je še mogoče opaziti zaostajanje za modnimi smernicami v notranji opreми, saj je imela Gorica znotraj Habsburške monarhije periferni

položaj.⁷⁴ Opremo stanovanj premožnih slojev v Goriški grofiji v obdobju baroka je na podlagi pregleda inventarjev orisal Christian Witt-Döring.⁷⁵ Gre za splošen prikaz bivalne kulture s podarkom na prevladujočih trendih v opreми stanovanj in rabi prostorov. S tega vidika lahko njegove ugotovitve primerjamo z inventarjem grofa Sigismunda Attemsa in presodimo, v kolikšni meri je bilo njegovo domovanje opremljeno v skladu s tovrstnimi smernicami in v kolikšni meri je od njih izstopalo. Pohištvo je bilo popisano po posameznih prostorih. Sklepati gre, da komisarji niso zabeležili, ali je bil predmet nov ali v dobrem stanju, zabeležili so le, ali je bil star ali izrabljen. Dodatno so opisali lastnost, ki je predmetu povečala vrednost, na primer ali je stol tapetiran ali lakiran. Po pregledu in analizi inventarja lahko ugotovimo, da je komisija pri lesenih predmetih pogosto izpuščala zapis mehkega – smrekovega

⁷³ Šteh, *Zapuščinski inventarji*, str. 109.

⁷⁴ Witt-Döring, *Fra Nord*, str. 23.

⁷⁵ Witt-Döring, *Fra Nord*, str. 23–56.

lesa, dosledno pa je zabeležila ostale vrste lesa ter tehnologijo obdelave, ki je odstopala od ustaljenega načina.

Witt-Döring ugotavlja, da je v dvorcih in vilah goriškega plemstva prevladovalo pohištvo domače izdelave iz masivnega lesa breze, oreha ter hruške oziroma iz sivega ali lakiranega lesa jelke.⁷⁶ V tem primeru Sigismund Attems ni bil izjema. Poleg posteljnih stranic, okvirjev slik ter ogledal je bil edini barviti kos pohištva poslikana omara iz smrekovine. Stala je v salonu, poleg tistega z lestencem.⁷⁷ V salonih in stanovanju je prevladovalo pohištvo naravne, rjave barve ter zlate in črne barve okvirjev slik in ogledal. V tem obdobju v inventarnih popisih goriškega plemstva najdemo malo omar,⁷⁸ pri čemer grof Sigismund Attems izstopa. Omare v njegovem mestnem bivališču že predstavljajo pretežen del shrambnega pohištva,⁷⁹ kar kaže na opremljanje novega domovanja v skladu s sodobnimi težnjami. V mestnem domovanju v Gorici jih je bilo popisanih dvanajst. To število lahko primerjamo s premožnimi gospodinjstvi na Kranjskem.⁸⁰ Polovica omar je stala v salonih in spalnicah ter niso imele opredeljene namembnosti, preostalih šest pa je bilo namensko oblikovanih in so imele evidentirano rabo: dve sta bili opredeljeni kot knjižni omari, dve kot omari za perilo, v dveh pa so hranili dragoceno opremo za konje. Poleg teh sta popisani še dve polkrožni omarici iz orehovine in dve »navadni« omarici iz istega lesa, ki sta stali poleg kredence iz orehovine. Popis omenja tudi poseben tip polkrožno oblikovane kotne omariče.⁸¹ V novosezidani podeželski vili v Podgori je prevladovalo sodobno pohištvo. Popisani so tipi, ki so se razširjali od konca 17. stoletja: omare, predalniki in kredence. Med shrambnim pohištvom so popisane le štiri skrinje, ki so že izginjale iz opreme plemiških stanovanj.⁸² Poleg omar so prav predalniki tako rekoč nov tip shrambnega pohištva, ki se je začel pojavljati v zadnji tretjini 17. in v začetku 18. stoletja.⁸³ Kos pohištva, opisan kot miza s kredenco zgoraj, nas glede tipologije pušča nekoliko v dvomih. Morda gre za kabinetno omaro, ki je bila modna že v 17. stoletju.

V prostorih mestne rezidence so stale številne mize različnih oblik: kvadratne, podolgovate, ovalne in polkrožne. Pogoste so bile enostavne smrekove mize, pokrite s tkaninami in preprogami. To je bila preživeta navada, ki ni več ustrezala takratni mednarodni modi.⁸⁴ Tudi v podeželski rezidenci v Podgori so bile mize pogrnjene in podobno ovrednotene. Sklepati je mogoče, da se je preživeta moda pogrnjenih miz na Goriškem še vedno ohranjala kot simbol luksuzno opremljenega interierja. S preprogami in prti so pokrivali cenejši smrekov les, medtem ko so bile mize iz dražjega orehovega ali bukovega lesa že razpostavljene, ne da bi bile pokrite. V preostalih manjših podeželskih domovanjih, ki niso bila pogosto obiskana in so bila preprosteje opremljena, so bile mize bistveno cenejše in nepogrnjene.

Klopi niso bile več sestavni del opreme prostora družine Attems, kar kaže na trend intimizacije pri sedenju⁸⁵ in na povezavo z diferenciranim jedilnim priborom tudi pri jedi.⁸⁶ Sedežno pohištvo je bilo za večje udobje oblazinjeno z različnimi materiali: usnjem,⁸⁷ platnom, svilo,⁸⁸ brokatom, volno in damastom. Nanj so postavljali posebej izdelane blazine, ki so jih hranili v dveh predalnikih iz orehovine. Kot sedeži so navedeni kanapeji, naslanjači, stoli in stolčki. Gre za oblike sedežnega pohištva, ki jih najdemo v inventarjih že okoli leta 1700, medtem ko ni mogoče najti takrat modernih francoskih oblik, kot sta *duchesse* in *a bergère*.⁸⁹ Popis kaže, da so bili stoli in kanapeji v sobah del garnitur,⁹⁰ saj so jih v enem prostoru popisali kot skupino z istim tapetiranjem. V »prvi sobi levo proti vrtu« je, denimo, poleg štirih mizic iz orehovine stalo 12 stolov ter kanape iz orehovine, tapetiranih z vezeno svilo.⁹¹ Lakirano pohištvo je bilo znak smernic mednarodne mode⁹² in ga je v tem obdobju zelo malo. V tem segmentu je Sigismund Attems spadal med tiste z nekaj redkimi kosi.⁹³

⁷⁶ Witt-Döring, *Fra Nord*, str. 23.

⁷⁷ ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

⁷⁸ Witt-Döring, *Fra Nord*, str. 44.

⁷⁹ Podobno za Kranjsko nekoliko kasneje ugotavlja Šteh (*Zapuščinski inventarji*, str. 82).

⁸⁰ Lozar Štamcar, *Shrambno pohištvo*, str. 91.

⁸¹ ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

⁸² ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

⁸³ Lozar Štamcar, *Stanovanjska oprema*, str. 320.

⁸⁴ Witt-Döring, *Fra Nord*, str. 44.

⁸⁵ Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 115.

⁸⁶ Elias, *O procesu*, str. 213–215.

⁸⁷ Bulgaro pomeni rusko usnje, pridobljeno s strojenjem konjskih kož, obdelano z borovim, brezovim in vrbovim lubjem. Je vodoodporen in oddaja značilno aromo (<https://www.itsmachinalonati.it/dizionario-della-moda>).

⁸⁸ Bavela je iz odpadne svile izdelana tkanina (<https://www.treccani.it/vocabolario/bavella/>).

⁸⁹ Witt-Döring, *Fra Nord*, str. 44.

⁹⁰ Garnituro so sestavljali stoli in kanape ali zofa iz enakega lesa ter oblazinjeni z istim materialom (Šteh, *Zapuščinski inventarji*, str. 88).

⁹¹ ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

⁹² Witt-Döring, *Fra Nord*, str. 44.

⁹³ V salonu s pozlačenim železnim lestencem je imel tudi štiri lakirane tabureje.

Mestna rezidenca družine Attems Petzenstein v Gorici, od leta 1900 sedež deželnega muzeja (hrani: Goriški muzej, zbirka razglednic).

Najdražji kosi pohištva so bile postelje, namenjene Sigismundu in njegovim družinskim članom. Postelja je lahko bila opisana zelo skopo. Dodatno je bila opisana v primeru, da je imela z blagom tapecirana vzglavja z okrasnimi okvirji. Taka je bila postelja, ki je imela z rdečim brokatom prevlečeno vzglavje in pozlačen okvir. Ocenjena je bila na 88 goldinarjev. V sosednji sobi je stala druga postelja z vzglavjem, prevlečenim z zelenim damastom. Ocenjena je bila na 100 goldinarjev. V »sobi grofičev« so popisovalci poleg dveh postelj našli preprosto sestavljivo posteljo, ki so jo spravljali pod posteljo.⁹⁴ Načrtno in okusno opremljanje je razvidno iz preostale popisane opreme, saj v posamezni sobi najdemo zavesse ter drugo blago enake barve: v sobi s posteljo z vzglavjem iz rdečega brokata in pozlačenim okvirjem so med drugim stali še kanape, pokrit z rdečim brokatom, 6/4 ogledalo s pozlačenim okvirjem ter štiri pozlačene svetilke. V sosednji sobi s posteljo z vzglavjem, prevlečenim z zelenim damastom, pa so postavili z enakim zelenim blagom opete stole.⁹⁵ Okna in balkonska vrata so zastirale zavesse, obešene na železnih karnisah.

⁹⁴ ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

⁹⁵ ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

Zavesse so zagrinjale tudi postelje članov plemiške družine.

Med posteljami, v katerih so spali družinski člani grofa Attemsa, in tistimi, ki jih je imela služinčad, je velika razlika v vrednosti. Postelje, namenjene služinčadi, so bile bistveno cenejše ter ocenjene na med 30 krajcarjev in nekaj goldinarjev. Posteljo za zaposlene v gospodinjstvu Attemsov so sestavljali posteljno ogrodje iz smrekovine, slamnjača in posteljna blazina. Za pomembnejše uslužbenke je bila posteljna blazina polnjena z volno, preostali pa so imeli zgolj slamnjače. V drugem prostoru so popisovalci našli dve posteljni ogrodji iz smrekovine, skupaj ocenjeni na 1 goldinar in 30 krajcarjev, ter blazino, posteljno blazino in odejo za služabnike, ocenjene na 2 goldinarja.⁹⁶ Iz popisa ni razvidno, s čim so bile polnjene blazine članov Attemsove družine, saj postelja, razen vzglavij, ni podrobneje opisana, temveč je ocenjena kot celota. Rjuhe so bile popisane posebej v rubriki hišno perilo. Služinčad je imela na voljo rjuhe iz konoplje, medtem ko je grofova družina spala v rjuhah iz kranjskega platna. Slednjih je bilo navedenih 40 parov, čeprav je bilo kar 22 parov pokrpanih. Med raznovrstnimi odejami oziroma pokrivali pa zasledimo šest

⁹⁶ ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

svilenih, tri iz zelene svile, kvačkano pregrinjalo, bombažno pregrinjalo, dve volneni pokrivali z vezeno, pokrivalo iz črtastega platna, »navadno« pregrinjalo, pregrinjalo z izvezenim Attemsovimi grbom, sedem starih pregrinjal, kvačkano pregrinjalo ter staro pregrinjalo iz potiskanega platna.⁹⁷ Poleg postelje je dobro opremljeno plemiško spalnico v tem obdobju sestavljalo še drugo pohištvo in oprema: pisalna miza, predalnik, kanape, stoli, mize, klečalnik, kropilnik ter likovna dela z nabožno vsebino.⁹⁸ Klečalnik je bil popisani v »sobi grofičev«, v salonu, kjer je bila kapela, ter v otroški sobi. Tudi kropilnike, ki jih navadno niso popisali, najdemo kar v petih prostorih.

Na Goriškem so plemiška domovanja v 18. stoletju razsvetljevale sveče. Postavili so jih v svečnike ali pa so svetlobo dodatno razpršili z ogledali, ob katerih sta stali sveči.⁹⁹ Lestenci so bili še redkost – tako zasledimo zgolj posamične v glavnih salonih.¹⁰⁰ S tega zornega kota je domovanje grofa Sigismunda Attemsa izstopalo iz povprečja. Njegov glavni salon so razsvetljevali trije novi kristalni lestenci, skupaj ocenjeni na 100 goldinarjev, dodatno pa so v prostoru visele še štiri svetilke z ogledalom. V sosednjem prostoru, ki je služil kot eden od salonov, je bilo mogoče najti še pozlačen železen lestenec, ocenjen na 16 goldinarjev. Največ je bilo srebrnih svečnikov različnih velikosti oziroma teže.¹⁰¹ Navedeni so še štirje medeninasti svečniki, taki iz cenejših kovin, kot je kositer, pa se navajajo v drugih podeželskih domovanjih. Poleg svečnikov so enega od salonov v Gorici razsvetljevale štiri pozlačene svetilke.¹⁰²

Mestno rezidenco Sigismunda Attemsa lahko tako umestimo med reprezentativno opremljene goriške rezidence, ki počasi dohajajo evropske modne smernice.

STRUKTURA PREMOŽENJA, S POUDARKOM NA LUKSUZNIH PREDMETIH

V obravnavanem obdobju je poleg že obravnavanih umetniških del, knjig, oblačil in hišne

opreme med luksuzne predmete spadalo namizno posodje in pribor iz modnih in zato dragocehnih materialov. Posamezni predmeti oziroma materiali so ravno zaradi »modnosti« postali vrednote, nepogrešljive v prizadevanju posameznika za pridobivanje in utrjevanje položaja v človeških skupnostih.¹⁰³

Štuhec ugotavlja, da lahko z analizo in določitvijo, kateri so bili ti materiali in kolikšen delež celotnega premoženja so tvorili, njihove imetnike opredelimo kot lastnike »velikega ali malega, razkošnega ali revnega« premoženja.¹⁰⁴ V sredini in drugi polovici 18. stoletja sta bila taka modna in draga materiala porcelan in srebrnina.

Tabela 5: Vrednosti premičnin

Premičnina	Vrednost	Delež %
Pohištvo	1227 gld 37 kr	16,7
Porcelan	46 gld	0,6
Majolika	28 gld 48 kr	0,4
Srebrnina	2027 gld 42 kr	27,6
Orožje	40 gld	0,5
Knjige	524 gld 20 kr	7,1
Umetniška dela	363 gld 2 kr	4,9
Obleke, osebno in hišno perilo	577 gld 5 kr	7,9
Kletna oprema in orodje	652 gld 47 kr	8,9
Živali	220 gld	2,9
Zaloge – pridelki, živila	260 gld 48 kr	3,6
Vino	1389 gld 10 kr	18,9
Skupaj	7357 gld 9 kr	100

Porcelan je material, ki ga je v inventarjih z začetka 18. stoletja Štuhec komaj zasledil. Ugotavlja, da je bil sredi 18. stoletja zastopan v 37 % inventarjev, vendar ga je bilo malo in redke so bile zapuščine, kjer je njegova vrednost presegla 10 goldinarjev; imeli so ga torej najpremožnejši.¹⁰⁵ Nove omare s steklenimi vratci,¹⁰⁶ ki so stale v salonih, so bile namenjene razstavljanju posode iz majolike ter zlasti modnega in dragoceneega materiala, porcelana. Plemiška miza je bila obložena z dostopnejšim majoličnim, kositrnim, medeninastim ter v manjši meri porcelanastim posodjem. Majolika je v prvi polovici 18. stoletja v primerjavi s porcelanom cenovno dostopnejši, a vendar še vedno luksuzni material. Iz inventarjev

97 ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

98 Witt-Döring, *Fra Nord*, str. 45.

99 Tak način osvetljevanja prostorov v baroku je bil tipičen za francoski prostor (Pile, *A history*, str. 175).

100 Witt-Döring, *Fra Nord*, str. 45.

101 Štirje svečniki v skupni teži 50 lotov po 71 goldinarjev in 52 krajcarjev, dva svečnika v skupni teži 32 lotov po 36 goldinarjev, 6 drugih svečnikov v skupni teži 97 lotov po 72 goldinarjev in 45 krajcarjev, štirje svečniki v skupni teži 60 lotov po 72 goldinarjev ter dva svečnika v skupni teži 25 lotov po 19 goldinarjev in 15 krajcarjev. 1 lot je znašal 17,5 g (fran.si).

102 ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

103 Žvanut, *Uvod*, str. 6.

104 Štuhec, *Besede, ravnanja*, str. 216.

105 Štuhec, *Besede, ravnanja*, str. 244.

106 D'Agliano, *Vivere*, str. 58.

in oporok plemstva na Goriškem v prvi polovici 18. stoletja je razvidno, da so v redni uporabi servisi iz kositra in medenine, prestižni pa so tisti iz majolike.¹⁰⁷ V času, ko je bila proizvodnja porcelana v Evropi v povojih, Attemsov v vrednosti 46 goldinarjev močno izstopa, saj se je porcelan v večji meri začel uporabljati šele v drugi polovici 18. stoletja.¹⁰⁸ Izkazovanje luksuza je pomenilo tudi lastništvo srebrnega posodja in drugih predmetov iz te kovine. V tem kontekstu je Sigismund Attems precej izstopal, saj je bil lastnik več kot 2000 goldinarjev vredne srebrnine. Med srebrnino je bilo popisanih šest kompletov¹⁰⁹ jedilnega pribora v vrednosti 60 goldinarjev, že omenjenih 22 srebrnih svečnikov¹¹⁰ ter srebrn meč v vrednosti 19 goldinarjev.¹¹¹ Omembe vredno je tudi, da je bilo v grofovi kuhinji mogoče najti mlinček za kavo, med srebrom 12 kavnih žličk, med porcelanom pa 12 kavnih skodelic s krožnički.¹¹² Kava je eno tistih živil, katere porabo je zaznati v plemiških domovanjih na Kranjskem v začetku 18. stoletja. Podobno je na Goriškem, kjer je v sredini in drugi polovici 18. stoletja med plemstvom že razširjena.¹¹³

Ob obedih je plemiška družina sedela za mizo, ki je bila pogrnjena s prtom in pripadajočimi prtički, ki jih popis navaja v ducatih. Vsakodnevno je bil v uporabi prt iz cenejših materialov, kot je dvonitnik ali lan. Vsak prt je imel pripadajoč ducat prtičkov. V gospodinjstvu Sigismunda Attemsa je navedenih šest lanenih prtov s pripadajočimi šestimi ducati prtičkov, 25 prtov iz dvonitnika s 25 ducati prtičkov, 21 strganih prtov iz dvonitnika s šestimi strganimi prtički ter 14 brisač iz dvonitnika. Imeli so po tri prte s po tremi ducati pripadajočih prtičkov iz flandrskega damasta in flandrskega platna ter šest prtov s pripadajočimi ducati prtičkov iz damasta. Na svečano pripravljeno mizo Sigismunda Attemsa so postavili še srebrn komplet t. i. *surtout* s pripadajočim grelnikom.¹¹⁴ Tehtal je 188 lotov¹¹⁵ ter bil ocenjen na 211 goldinarjev in pol. Poleg tega je imel še impozanten veliki *surtout* z vsemi pripadajočimi deli,¹¹⁶

težak 770 lotov (13,5 kg) ter ocenjen na 866 goldinarjev in 15 krajcarjev.¹¹⁷ Statusni simbol, razstavljen v sobah premožnih plemičev, so bile tudi ure. Izdelovali so jih z velikimi okrašenimi ohišji ali s kiparskimi podstavki.¹¹⁸ Sigismund Attems je v svojem gospodinjstvu imel »namizno uro«¹¹⁹ ter »uro z ohišjem«.¹²⁰

V primerjavi s pripadnikoma kranjskega plemstva iz raziskave Marka Štuhca,¹²¹ ki obravnava strukturo njunih premoženj, lahko ugotovljamo, kolikšen delež je Attems investirал v opremo stanovanja in posodje, torej v luksuz. Tabela pokaže, da je v primerjavi z baronom Francem Antonom Wolkenspergom in Janezom Benjaminom baronom Erbergom bivanju in bivalni kulturi¹²² namenil bistveno več sredstev. Prav tako si je, kot že omenjeno, privoščil razkošno kočijo v vrednosti 160 goldinarjev. Kljub temu, da so bile Wolkenspergove nepremičnine ocenjene višje, so Attemsove očitno prinašale visoke¹²³ dohodke, ki so mu omogočali, da si je vse to lahko privoščil. Velikost gospodstva in s tem povezano kmetijsko dejavnost kažejo temu namenjeni urejeni prostori in pripadajoč inventar, povezan s predelavo in hranjenjem kmetijskih pridelkov. Vrednost živine, orodja in posodja, namenjenega predelavi grozdja in hranjenju vina, v Attemsovem inventarju odraža, da je bilo vino glavna zemljiške rente.

Analiza višine prihodkov pokaže, da so letne obresti od zadolžnic pomenile majhen delež letnih prihodkov v primerjavi s prejetimi najemnini.¹²⁴ Tudi prodaja podedovanega premoženja ni bila eden od virov njegovih dohodkov. Iz popisane arhiva je namreč razvidno, da je Attems

V drugi polovici 18. stoletja in celotno 19. stoletje je bil obvezen del formalno pripravljene mize (D'Agliano, *Vivere*, str. 62).

117 ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

118 Pile, *A history*, str. 158.

119 Verjetno je šlo za tabernakelsko uro (Lozar Štamcar, *Stanovanjska oprema*, str. 594).

120 ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

121 Štuhec, *Besede, ravnanja*, str. 217.

122 Glavni salon v novi mestni rezidenci so, kot že omenjeno, krasili trije kristalni lestenci, vredni 100 goldinarjev. Najdražja omara je bila ocenjena na 160 goldinarjev (ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271).

123 Sigismund je sicer opravljal pomembne službe v deželni vladi, vendar je znano, da so bili po njegovem mnenju zaslužki za opravljena dela prenizki. Usmeritev v proizvodnjo in prodajo vina v Goriški grofiji je pomenila, da so bili dohodki od zemljiške rente bistveno višji kot na Kranjskem (Granda, *Preobrazba*, str. 1050). To pomembno razlikuje ekonomijo gospodstev v sosednjih deželah.

124 Gomiršek, *Utrjevanje gospodarske moči*, str. 96–97.

107 D'Agliano, *Vivere*, str. 58.

108 D'Agliano, *Vivere*, str. 62–63.

109 Komplet je sestavljalo 12 kosov.

110 Svečniki, zlasti srebrni, so imeli tako uporabno kot reprezentativno vlogo (Golouh, *Materialna*, str. 67).

111 ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

112 ASG, Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, f. 271.

113 Luchitta, *Gli archivi*, str. 263–264.

114 Očitno gre za srebrn grelnik hrane, ki je imel na vrhu posebno posodo.

115 1 lot je znašal 17,5 g, torej 3,29 kg.

116 Gre za neke vrste srebrn dekorativni podstavek s svečniki in posodicami za olje, sladkor, sol in druge začimbe.

Tabela 6: Deleži premoženja – primerjava s kranjskima plemičema

	Grof Sigismund Attems		Baron Franc Anton Wolkensperg		Baron Janez Benjamin Erberg	
	goldinarji	%	goldinarji	%	goldinarji	%
Celotna vrednost	103.582	100	92.801,5	100	91.823,5	100
Nepremičnine	77.932,00	75,23	91.155,5	98,22	30.918,5	33,67
Gotovina	148,47	0,15	50	0,05	10.373,0	11,29
Zadolžnice (upi) in naložbe	17.496	16,89	0	0	42.718,0	46,52
Stanovanjska oprema	4452,05	4,29	464,2	0,5	3323,5	3,62
Zaloge pridelkov	1649,97	1,59	205	0,23	451	0,49
Prevozna sredstva	320	0,31	172	0,19	22,5	0,02
Orožje	40	0,04	283,5	0,3	37,5	0,04
Živina in orodje	872,78	0,84	254,5	0,28	220,5	0,24
Ostalo	670,73	0,66	217,0	0,23	3759,0	4,09

nakupil veliko zemljišč. Prodaj med dokumenti skorajda ne zasledimo. Tudi Girolamo Guelmi v svojem zgodovinopisnem delu o družini Attems - Petzenstein¹²⁵ poroča, da je Sigismund Attems povečeval posest. Tudi popis dolgov ne kaže, da bi si na račun gradnje izposodil visoke vsote. Gotovina, ki jo je komisija popisala, v sklopu celotnega premoženja sicer ne predstavlja visokega deleža.¹²⁶ Komisarji so v njegovi mestni rezidenci našli za 131 dukatov, večinoma kot kovance po 5 dukatov, kar je znašalo 148 goldinarjev in 28 krajcarjev. Zapuščina grofa Attemsa je bila visoko ovrednotena, zato tudi vrednost gotovine¹²⁷ ni zanemarljiva. Gotovine tudi na Kranjskem ni bilo »v izobilju«.¹²⁸

Vprašanje, kolikšno je bilo Sigismundovo premoženje v primerjavi s plemstvom v Goriško-Gradiški grofiji od srede do konca 18. stoletja, zaradi pomanjkanja temu namenjenih raziskav puščamo odprto. Glede na analizo Marka Štuha, ki zajema konec 17. in prvo polovico 18. stoletja na Kranjskem, lahko Sigismunda Attemsa šteje mo med najpremožnejše plemiče. Uvršča se na tretje mesto, takoj za grofom Auerspergom, čigar aktiva je znašala 133.907,5 goldinarja, in grofom Ursini Blagajem z aktivo v višini 109.116,90.¹²⁹ Prav tako ga lahko razvrstimo bistveno nad povprečno premoženje, ki je v drugi polovici 17. in začetku

18. stoletja za plemiče na Kranjskem ocenjeno na 20.164,90 goldinarja,¹³⁰ konec 18. stoletja pa na 13.888,9 goldinarja.¹³¹ Šteh¹³² ugotavlja, da je bila višina premoženja praviloma povezana s plemiškim nazivom in da je bilo 100.000 goldinarjev pri kranjskem plemstvu že »zgornja meja premoženja«.

ZAKLJUČEK

Sigismund Attems je opravljal številne javne funkcije, ki so mu dajale veliko družbeno moč in ugled. Glede na pomanjkanje raziskav o vrednostih rezidenc goriškega plemstva njegove novozgrajene mestne rezidence ne moremo primerjati z drugimi. V pomoč pa nam je ugotovitev dunajskega profesorja Benedikta Franca Hermanna, ki jo je leta 1780 opredelil kot eno od dveh izstopajočih v Gorici. Velik pomen je grof Attems dajal izobrazbi in znanju, kar kaže njegova knjižnica, ki je bila med največjimi v takratni Goriški grofiji. Ugled si je utrjeval tudi z naročništvom umetniških del. Njegova zbirka ni bila med največjimi ali prestižnimi po vrednosti, vendar je treba upoštevati, da je Sigismund umrl star še ne 50 let, torej v aktivnem obdobju nakupovanja nepremičnin ter gradnje in obnove rezidenc. Njegovo bogastvo izpričuje tudi garderoba, saj je bila polovica vrhnjih oblačil izdelana iz najdražjih materialov. Njeno okrasje je bilo takšno, da je bistveno podražilo njeno izdelavo. Premožnost je kazala tudi svečano opremljena miza. Glavni vir Attemsovega premoženja je izhajal iz dohodkov zemljiškega gospostva ter lastništva nepremičnin, ki jih je

¹²⁵ Guelmi, *Storia*, str. 229.

¹²⁶ V primerjavi z baronom Janezom Benjaminom Erbergom je je imel grof Attems malo, vendar se je baron Erberg ukvarjal s posojanjem. Zadolžnice ter gotovina so predstavljale več kot polovico njegovega premoženja.

¹²⁷ Štuhec (*Rdeča postelja*, str. 61) ugotavlja, da je bilo v povprečni zapuščini plemiča nekaj deset dukatov.

¹²⁸ Šteh, *Zapuščinski inventarji*, str. 60; Štuhec, *Rdeča postelja*, str. 60.

¹²⁹ Štuhec, *Besede*, str. 183.

¹³⁰ Štuhec, *Besede*, str. 188.

¹³¹ Šteh, *Zapuščinski inventarji*, str. 47.

¹³² Šteh, *Zapuščinski inventarji*, str. 48.

dajal v najem, manjši pa iz zadolžnic. Z gradnjo sodobnih rezidenc in njihovo bogato opremljenostjo je sebi in svoji družini utrdil pomen v okviru plemiške srenje. Tako kot v plemiških stanovanjih Goriške grofije je tudi v njegovih domovanjih prevladovalo pohištvo domače izdelave iz masivnega lesa jelke, oreha in hruške, vendar je izstopalo število omar, dragocenih lestencev ter predalnikov. Analiza deležev posameznega segmenta premoženja namreč pokaže, da je opremljenost namenil nezanemarljiv delež. Ugled Attemsov se je leta 1752 ob imenovanju njegovega brata Karla Mihaela za prvega goriškega nadškofa še povečal.

VIRI IN LITERATURA

ARHIVSKI VIRI

ASG – Archivio di stato Gorizia
Tribunale civico provinciale di Gorizia, b. 109, 112, 119, 145.

LITERATURA

- Azzi Visentini, Margherita: Vivere in villa nel Settecento: gli Attems Petzenstein e la loro residenza di Piedimonte-Podgora. *Abitare il '700: Gorizia, Palazzo Attems-Petzenstein, dal 10 novembre 2007 al 24 marzo 2008* (ur. Raffaella Sgubin). Gorizia: Musei Provinciali, 2008, str. 174–182.
- Baš, Angelos: *Oblačilna kultura na Slovenskem v 17. in 18. stoletju*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1992.
- Cossar, Ranieri Mario: La cultura goriziana e l'Accademia settecentesca dei Filomeleti. *Archeografo triestino* 4, 1945, št. 8–9, str. 53–117.
- Czoernig von, Carl: *Gorizia: »La Nizza austriaca«*. Knj. 2, *Il territorio di Gorizia e Gradisca*. Gorizia: Cassa di risparmio, cop. 1987.
- D'Agliano, Andreina: Vivere nel Settecento: la ceramica nelle residenze signorili goriziane. *Abitare il '700: Gorizia, Palazzo Attems-Petzenstein, dal 10 novembre 2007 al 24 marzo 2008* (ur. Raffaella Sgubin). Gorizia: Musei Provinciali, 2008, str. 57–95.
- D'Attems, Maria Vittoria: Il vero autore della »Storia degli Attems austriaci«. *Studi goriziani* 7, 1929, str. 59–63.
- Dall'Agata, Antonio: *Gorizia in giubilo. Per l'aspettato arrivo dell'augustissimo imperator Carlo VI.: con una breve notizia sì della Città, come della Provincia*. Venezia: per Gio. Battista Finazzi, 1728.
- Dular, Anja: Grajske knjižnice na Slovenskem. *Kronika* 60, 2012, št. 3 (Iz zgodovine slovenskih gradov), str. 525–538.
- Dular, Anja: Knjižnica knezoškofa Janeza Karla Herbersteina. *Predmet kot reprezentanca: okus, ugled, moč = Objects as manifestations of taste, prestige and*

power (ur. Maja Lozar Štamcar, Tomaž Lauko in Franc Smrke). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2009, str. 259–299.

Elias, Norbert: *O procesu civiliziranja: sociogenetske in psihogenetske raziskave*, zv. 1. Ljubljana: *cf, 2000–2001.

Golouh, Nina: *Materialna kultura kranjskega plemstva konec 17. stoletja* (magistrsko delo). Ljubljana, 2019.

Gomiršek, Tanja: *Brestje in Kojsko: upravni in kulturni center Brd do 1945*. Nova Gorica: Goriški muzej, 2009.

Gomiršek, Tanja: Utrjevanje gospodarske moči grofa Sigismunda Attemsa (1708–1758) skozi prizmo nepremičninskega in kreditnega poslovanja. *Goriški letnik* 47, 2023, str. 79–101.

Grahornik, Matjaž: *Zapuščinski inventar po Mariji Eleonori grofici Orsini-Rosenberg, roj. grofici Khisl, iz leta 1725*. Maribor: Pokrajinski arhiv, 2020.

Granda, Stane: Preobrazba fevdalnega zemljiškega gospostva Turjak v kapitalistično veleposestvo. *Grad Turjak* (ur. Miha Preinfalk, Mija Oter Gorenčič in Renata Komič Marn). Ljubljana: Založba ZRC, 2020, str. 1049–1074 (Castellologica Slovenica, 2).

Guelmi, Girolamo: *Storia genealogico-cronologica degli Attems austriaci*. Gorizia: Tommasini, 1783.

Kalakovič, Vesna: *Oblačilna kultura meščanstva in plemstva v drugi polovici 18. stoletja* (magistrsko delo). Ljubljana, 2008.

Kos, Dušan: *V službi njenega veličanstva: politika in elite med Dunajem, Ljubljano in Trstom v zapisih Franca Henrika barona Raigersfelda (1697–1760)*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2022.

Kos, Mateja: Porcelan in njegova raba na Slovenskem. *Predmet kot reprezentanca: okus, ugled, moč = Objects as manifestations of taste, prestige and power* (ur. Maja Lozar Štamcar, Tomaž Lauko in Franc Smrke). Ljubljana: Narodni muzej Slovenije, 2009, str. 123–164.

Košak, Tina: Slikarske zbirke grofov Herberstein: zbirka Erazma Friderika grofa Herbersteina v gradu Hrastovec in v Gradcu. *Acta historiae artis Slovenica*, 19, 2014, št. 1, str. 53–91.

Košak, Tina: *Žanrske upodobitve in tihožitja v plemiških zbirkah na Kranjskem in Štajerskem v 17. in 18. stoletju* (doktorska disertacija). Ljubljana 2011.

Lozar Štamcar, Maja: Nekdanja pohištvena oprema na turjaškem gradu. *Grad Turjak* (ur. Miha Preinfalk, Mija Oter Gorenčič in Renata Komič Marn) Ljubljana: Založba ZRC, 2020, str. 497–529 (Castellologica Slovenica, 2).

Lozar Štamcar, Maja: Shrambno pohištvo v plemiških zapuščinskih inventarjih 17. in 18. stoletja na Slovenskem. *Kronika*, 40, 1992, št. 2, str. 88–97.

Lozar Štamcar, Maja: Stanovanjska oprema dvorca Tuštanj v prvi polovici 18. stoletja. *Kronika* 57, 2009,

- št. 2 (Iz zgodovine gradu Tuštanj pri Moravčah), str. 315–324.
- Lozar Štamcar, Maja: Stanovanjska oprema gradu Grm v 18. stoletju. *Rast*, 16, 2005, št. 6, str. 593–597.
- Makuc, Neva: Vojna na meji. Slovensko govoreče prebivalstvo v poznosrednjeveških in novoveških spopadih na Goriškem in v Furlaniji. *Vojne na Slovenskem: pričevanja, spomini, podobe* (ur. Maja Godina Golja). Ljubljana, Petanjci: Založba ZRC, 2020, str. 107–118.
- Martelanc, Tanja: »Nel castello di S. Croce ...«: plemiški inventarji družine Attemsov Svetokriških v Državnem arhivu v Gorici. *Arhivi* 33, 2010, št. 1, str. 91–106.
- Martina, Alessandra: Gli Attems Petzenstein nella Gorizia del Settecento. *Gli Attems Petzenstein e il palazzo di città* (ur. Alessandra Martina in Raffaella Sgubin). Gorizia: Musei provinciali, 2008, str. 5–13.
- Martina, Alessandra: Sigismondo Attems. *Nuovo Liruti: Dizionario Biografico dei Friulani. 2. L'età veneta* (ur. Cesare Scalon, Claudio Griggio in Ugo Rozzo). Udine: Forum, 2009, str. 345–350.
- Marušič, Branko: Brda in državne meje (1797–1947). *Briški zbornik* (ur. Peter Stres). Dobrovo: Občina Brda, 1999, str. 116–131.
- Osvald, Monika: Grof Rudolf Coronini Cronberg in Kojsko v Goriških Brdih. *Acta historiae artis Slovenica* 9, 2004, str. 97–116.
- Pettoello, Alberta: Libri e lettori a Gorizia nel Settecento. *Abitare il '700: Gorizia. Palazzo Attems-Petzenstein, dal 10 novembre 2007 al 24 marzo 2008* (ur. Raffaella Sgubin). Gorizia: Musei Provinciali, 2008, str. 238–243.
- Pile, John: *A History of interior design*. 2. izd. Hoboken (NJ): J. Wiley, cop. 2005.
- Pirone, Giulio Andrea in Carletti, Ercole in Corgnali, Giovanni Battista: *Il nuovo Pirona. Vocabolario Friulano*. Udine: Società filologica friulana, 2004.
- Quinzi, Alessandro: Rodbinske ambicije Sigismunda grofa Attems Petzenstein v luči umetnostnih naročil. *Acta historiae artis Slovenica* 26, 2021, št. 1, str. 65–79. DOI: <https://doi.org/10.3986/ahas.26.1.04>
- Sandgruber, Roman: *Die Anfänge der Konsumgesellschaft: Konsumgüterverbrauch, Lebensstandard und Alltagskultur in Österreich im 18. und 19. Jahrhundert*. Wien: Verlag für Geschichte und Politik, 1982.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken der Grafschaft Görz und Gradisca*. Görz: Verlag Joh. Logar, 1904.
- Schiviz von Schivizhoffen, Ludwig: *Der Adel in den Matriken des Herzogtums Krain*. Görz: Selbstverlag, 1905.
- Seražin, Helena: *Vile na Goriškem in Vipavskem od 16. do 18. stoletja: uporaba funkcionalne tipologije za definiranje posvetne plemiške arhitekture v novem veku na Primorskem*. Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2006.
- Sgubin, Raffaella (ur.): *Abitare il '700: Gorizia, Palazzo Attems-Petzenstein, dal 10 novembre 2007 al 24 marzo 2008*. Gorizia: Musei Provinciali, 2008.
- Smole, Majda: *Graščine na nekdanjem Kranjskem*. Ljubljana: Državna založba Slovenije, 1982.
- Spessot, Francesco: Libri, manoscritti e pergamene degli Strassoldo di Gorizia. *Studi goriziani* 12, 1934, št. 10, str. 75–130.
- Stasi, Alessio: »Canto gli onor delle sonziache sponde«. Note su Rodolfo Coronini e i Fasti Goriziani. *Fasti Goriziani: Coronini Cronberg, Rodolfo, 1731–1791*. Gorizia: Istituto per gli Incontri Culturali Mitteleuropei. Mariano del Friuli: Edizioni della Laguna, 2001, str. 1–69.
- Šteh, Bogdan: *Zapuščinski inventarji kranjskega plemstva s konca 18. stoletja kot zgodovinski vir* (magistrsko delo). Ljubljana, 2010.
- Šteh, Bogdan: *Zapuščinski inventarji radovljških grofov Thurn-Valsassina v Arhivu Republike Slovenije: primer Janeza Karla (1645–1683)*. Radovljica: Muzeji radovljške občine – Mestni muzej, 2013.
- Štuhec, Marko: *Besede, ravnanja in stvari: plemstvo na Kranjskem v prvi polovici 18. stoletja*. Ljubljana: Slovenska matica, 2009.
- Štuhec, Marko: O kranjskem plemstvu v času Almanachovega delovanja na Kranjskem. *Almanach in slikarstvo druge polovice 17. stoletja na Kranjskem* (ur. Barbara Murovec, Matej Klemenčič in Mateja Breščak). Ljubljana: Založba ZRC, ZRC SAZU, 2005, str. 97–121.
- Štuhec, Marko: *Rdeča postelja, ščurki in solze vdove Prešeren: plemiški zapuščinski inventarji 17. stoletja kot zgodovinski vir*. Ljubljana: ŠKUC: Znanstveni inštitut Filozofske fakultete, 1995.
- Vidmar, Polona: Rodovnik Auerspergov s Turjaka ter rodovniki genealoga in historiografa Dominika Frančiška Kalina von Marienberg za dvorno plemstvo. *Kronika* 69, 2021, str. 2, str. 239–266.
- Vrišer, Andreja: V pudru, žametu in svili. Kostumološki sprehod po Dornavi. *Dornava. Vrišerjev zbornik* (ur. Marjeta Ciglencečki et al.). Ljubljana: Slovensko umetnostnozgodovinsko društvo, 2003.
- Weigl, Igor: La nobiltà goriziana nel diario del barone Francesco Enrico di Reigersfeld. *Abitare il '700: Gorizia, Palazzo Attems-Petzenstein, dal 10 novembre 2007 al 24 marzo 2008* (ur. Raffaella Sgubin). Gorizia: Musei Provinciali, 2008, str. 214–230.
- Witt-Döring, Christian: Fra Nord e Sud. *Abitare a Gorizia nel Settecento. Abitare il Settecento* (ur. Raffaella Sgubin). Gorizia: Musei Provinciali, 2008, str. 22–55.
- Žontar, Jože: *Struktura uprave in sodstva na Slovenskem od srede 18. stoletja do leta 1848*. Ljubljana: Arhiv Republike Slovenije, 1998.

Žvanut, Maja: Uvod. *Predmet kot reprezentanca: okus, ugled, moč* = *Objects as manifestations of taste, prestige and power* (ur. Maja Lozar Štamcar, Tomaž Lauko in Franc Smrke). Narodni muzej Slovenije: Ljubljana, 2009, str. 6–7.

SPLETNE STRANI

Dizionario biografico dei friulani:

<https://www.dizionariobiograficofriulani.it/attems-d-sigismondo/>

Dizionario della moda:

<https://www.itsmachinalonati.it/dizionario-della-moda>

SUMMARY

Count Sigismund Attems (1708–1758) in Light of His Probate Inventory

Count Sigismund Attems was born in Gorizia on 18 June 1708 as the first son of Giovanni Francesco and Elisabeth, née Countess Coronini. After completing his law studies in Salzburg, he moved to Gorizia in 1731. A decade later, in 1741, he was appointed deputy of the County of Gorizia, president of the provincial court in 1746, and state councillor in 1751. He devoted much of his private life to erudition and literary writing, as well as to studying antiques and local history. He founded and presided over the Academy of Filomeleti, which brought together eminent personalities from the County of Gorizia and Gradisca. Count Sigismund Attems owned numerous immovable properties in the area stretching from the Karst and lower Vipava Valley to the Goriška Brda. The analysis of the estimated value and number of clothes, books, artworks, and immovable properties recorded in his probate inventory highlights how wealthy he was compared to Carniolan noblemen and how much of his wealth he spent on luxury items and education. He further consolidated his standing in the social and cultural pantheon of the County of Gorizia by constructing both his residences—one in the city of Gorizia and the other in the countryside in Podgora—as well as by purchasing works of art and books, and by founding the Academy of Filomeleti. Count Sigismund's home reflected the taste of an enlightened erudite. His library, representing his intellectual prowess, learnedness, and interests, may be ranked among the largest ones in Gorizia and its surroundings. As a patron of the arts, he solidified not only his own reputation but also the popularity of selected artists. Based on the existing knowledge about art collections in Gorizia, his does not stand out considerably in terms of its size. What makes it remarkable, however, is the ownership of prestigious units of silverware, porcelain, and certain items of interior furnishings. The estate of Count Sigismund Attems may be ranked third among the 119 probate inventories of Carniolan noblemen that have been studied and analysed to date.